

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 7.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

Készült a
Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 Lendület Kutatócsoport keretében
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetében

A borítón:
Jelmeztervek Csokonai Vitéz Mihály *Tempefői c. vígjátékához*
(vízfestmény, 1809 körül)
Csurgó, Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Könyvtára, K 90, belső címlap

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A kötetek honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, a BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja és hálózati kiadója • www.reciti.hu
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Kódex Könyvgyártó Kft.

SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA

Mausoleum idoli Cassoviensis

Még egyszer az 1724-es kassai gúnyversről

A XVIII. század egyik elhíresedett felekezeti botránya volt az a kassai bűntetőügy, amely az ottani református prédikátor, Gyöngyösi Árva Pál (1668–1743) személye körül pattant ki, mégpedig egy jezsuiták által frissen felavatott Szűz Mária-szobor talapzatára ragasztott gúnyvers miatt.¹ Akkoriban és még évtizedekkel később is sokan és sokféleképpen beszélték el a történetet mindkét felekezet részéről. Spangár András (1677–1744) magyar krónikájának köszönhetően az esemény katolikusok által elbeszélt változata vált először országosan ismertté.²

Anno 1720. [...] A kassai új, és szép Boldogasszony oszlopának első követ Mindszent havának hatodik napján nagy ceremoniával az idén helyhezveti Mednyánszki Pál L. B. de Medgyes, és tekintetes Szepesi Camerának adminisztratora, mely követ annak előtte Máriássi Sándor, kassai plebanus felszentelt vala. Ennek a nevezetes oszlopnak kezdője lön Victorinus a Flachtenfeldt kassai fő postamestere, mind maga, mind mások költségével, és fáradságával.

Anno 1723. [...] Kassán Mindszent havának 3-dik napján Kozma Péter egri kanonok felszenteli a Boldogasszony új oszlopát.

Anno 1724. [...] Nem tetszett a kassai Boldogasszony új és szép oszlopa Gyöngyösi Pál kálvinista prédikátornak, ki is nagy mérészségtől és vakságtól viseltetvén, rút, fertelmes és gyalázatos firkalást gondolt ki a makula nélkül való nagy szűz ellen, és azt elkészítvén, éjtszakán ugyan Boldogasszony havának 29-dik napján, az új oszlopra ragasztotta, de fejével jádzott, mely miatt is azonban tömlöcbe vettetett.

1 PAIKOS Endre, „Néhány adat Gyöngyösi Pál, ev. ref. lelkész élettörténetéhez: 1668–1743”, *Sárospataki Lapok* 5 (1886): 135–137, 168–170, 188–192. – PAIKOS Endre, *A kassai helvét hitv. egyház megalakulásának története* (Sárospatak: 1889), 101–105. – RÉVÉSZ Kálmán, „Gyöngyösi Pál. 1668–1743”, in *Magyar protestáns egyháztörténeti monographiák, I. kötet*, 61–94 (Budapest, 1898).

2 SPANGÁR András, *A magyar krónikának amelyet elsőben megírt, s kibocsátott Pethő Gergely [...] továbbvaló terjesztése, avagy negyedik, ötödik és hatodik része* (Kassa: 1734), 100–101.

Anno 1725. [...] Gyöngyösi Pál a prédikátor a tömlöcben egész esztendőt töltvén, mivel fejével jádzodozott, azt el is vesztette volna a kassai nemes tanácsnak törvényes ítélete szerént, ha felséges urunk III. Károly a római császár oly kegyes nem lett volna hozzája. Mégis, mint megérdemlette, ebrúdon kivettetik az idén Bártfánál az országból; rút és fertelmes írását peniglen, és mosdatlan találmányát a nagyságos úr és püspök Máriássi Sándor más jeles írással megszégyeníti.

Knapp Éva a *Doromb* című, közköltészeti könyvsorozat egyik korábbi számában főként ennek a katolikus elbeszélésnek a rejtelmeit bogozgatta, ám néhány kérdés megválaszolása máig nyitva maradt.³ Mi most a református vonalat követve kívánunk új elemeket vinni a még mindig nem teljesen kerek történetbe.

A kassai események híre az anekdotákat gyűjtő erdélyi református lelkészhez, Hermányi Dienes Józsefhez (1699–1763) is eljutott, aki *Nagyenyedi síró Heráklitus, és – hol mosolygó s hol kacagó Demokritus* című, 1762-ben lezárt kéziratot könyvében, tévedésektől sem mentesen és némileg pontatlanul, de sommásan foglalta össze a kassai eseménysort:⁴

Gyöngyösi Pál kassai réformátus pap vala; és itt a Mária képére holmi verseket ragasztta, mely dolog kitudódván, esztendeig szoros fogságba tartaték, ahol a magyar biblia lévén véle, s egyéb dolgot nem tehetvén, azt igen jól megtanulá ugyan, de halálra ítélteték az egynehány sovány versek miatt; melyeket láttam, de nem jutnak eszembe, mert régicske a dolog. De ez ott vala:

Minap egy kő valék, –
Hála légyen Tamásnak.
Már most istenné változék,
Sokan is imádnak. s.a.t.

Mindazáltal a császár, Carolus Sextus, elégnek tartá, hogy számkivettetének; de minthogy ő Angliába tanult vala és Presbyter Ecclesiae Anglicae nevet is nyert vala, az akkori prussiai királyné, mint angolai király atyjafia, ötet francofurtumi professorrá téteté, ő is feleségét s gyermekeit maga után viteté, – a magyar deákokat szalonnás sós káposztával, tokaji borral is jól tartja vala, s majd csak azok

3 KNAPP ÉVA, „Poema satyricum: Egy magyar nyelvű alkalmi vers és történeti háttere 1724-ből”, In *Doromb: Közköltészeti tanulmányok 2*, szerk. Csörsz Rumen István, 49–56 (Budapest: Reciti, 2013).

4 HERMÁNYI DIENES JÓZSEF, „Nagyenyedi síró Heráklitus, és – hol mosolygó s hol kacagó Demokritus (1759–1762)”, in HERMÁNYI DIENES JÓZSEF *Szépprózai munkái*, kiad. S. SÁRDI Margit, Régi magyar prózai emlékek 9, 182–473 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992), 442.

is frequentálják vala az efféle haszonért, mert egyébaránt a tanítása sikeretlen s kelleetlen vala; – maga pedig csúfandár ember vala.

A derék erdélyi prédikátor tehát nem volt jó véleménnyel Gyöngyösiről, s láthatóan hitelt adott a hittársát ért vádaknak is, sőt a továbbiakban kitért annak híres orvos fiára, a szentpétervári udvari orvossá lett ifjabb Gyöngyösi Pálra (1707–1770?), akinek nagy tudományát és kicsapongó életét egyaránt élénk színekkel ecsetelte.

Pár esztendő múltán az ugyancsak erdélyi református lelkész, Bod Péter (1712–1769) már igencsak más szemszögből nézve adta elő a történetet *Magyar Athénás* című, 1766-ban kinyomtatott könyvében:⁵

GYÖNGYÖSI PÁL. Született 1668-dik eszt. Magyarországon való tanulása után ment tanulni Angliai akadémiákra; amelyeken tanulását annyira vitte, hogy *Theologiae doctor et Ecclesiae Anglicanae presbyteri titulum* érdemlett 1698-dik eszt. Magyarországon viselt papságot, Kassán, nagy buzgósággal, aholott ilyen baja, és csaknem életének veszedelme esik. Egy kőképre valaki valami verseket ragaszt, melyekben Horatiusnak ama deák verseit akarta követni:

*Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber, incertus, scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse Deum.*(a) A versek így kezdődtek:
*Régen nagy kő valék, kő-szikla semmire kellő,
Rám talála Tamás, néze ha mire volnék lejendő. 's a t.*

Reá fogták ezeket, mintha Gyöngyösi Pál cselekedte volna; megkeresvén a ládájába, ott megtalálták; melyeket mindazáltal akik a ládájába keresték, azok vetették volt oda, s úgy találták ott; amint halála óráján, aki cselekedte, lelke keserűségével megvallotta, s Gyöngyösinek is izente, bocsánatot kérvén. Emiatt 1724-dik eszt. számkivetésre küldetett a királyi parancsolat által; melyet Spángár így írt bé a Krónikájába: Gyöngyösi Pál kálvinista prédikátor Boldog Asszony havának huszonkilencedik napján a kassai, ugyan Boldog Asszony új oszlopára rútkálást ragaszt; de fejével jádzik, mely miá azonba is tömlebbe vettetik. (b) Hogy Gyöngyösi cselekedte volna, a nem világos ilyen okokra nézve: (1) Mivel ha az nyilvánvalóvá lett volna a Felséges Udvar előtt; nem számkivetéssel, hanem keze feje elvágatásával büntettetett volna; de volt csak a praesumptio, az erős gyanú, kivált hogy azt úgy hirdették, hogy a ládájában találták meg azon írást. (2) Mert oda más vallású embernek járulni nem is lehetett, hogy észre ne vették volna, mindazért hogy tetszetes helyen volt, mindazért hogy katonák által őriztetett.

5 BOD Péter, *Magyar Athenas* ([Szeben]: 1766), 96–98.

(3) Aki a ládájába tette volt titkon, halálakor kivallotta, mely szörnyű vétket cselekedett, mikor Gyöngyösi veszedelmére azzal okot szolgáltatott. (4) Maga is Gyöngyösi holta napjáig Fránkfurtumban laktában is, mikor már senkitől nem félhetett volna, tagadta és magát átkozta ha cselekedte volna; holott már miért tagadja? oka nem volna.

Valóságos oka azért az ő nyomorúságának az volt: Mivel az egri püspök, Erdődi Gábor parancsolatjából és költségével Timon jézsuita által íratott volt és adatott volt világ eleibe egy könyv, amely akkor a vallás dolgában munkálkodó pesti Artikuláris Kommissióhoz volt intézve. Amelyben azt mutogatta az író, hogy a katolikus fejedelem nem tartozik a maga birodalmában elszenvadni a másféle vallású, római vallással ellenkező embereket. Ezt a könyvet Gyöngyösi hosszasra megmutogatta az ország háborítására tartozónak; minthogy az ország csendességére rendeltetett törvények felforgatására való; amelyeket ezelőtt való királyok adtak a protestánsoknak. A könyvnek titulusa ez: *Altare Pacis, pro votis irenicis erectum,...*

Bod Péter előadásában sok a mesés elem, miként a ládába csempészett vers és a haldokló vétkes bűnbánó vallomása. Az utóbbi talán kapcsolatos egy másik esettel. Derecskei lelkészsége idején azzal vádolták meg Gyöngyösi Pált, hogy ő lett volna a szerzője egy Kocsi Csergő János (1648–1711) tiszántúli református szuperintendenst szidalmazó paszkvillusnak. Emiatt 1706. június 20-án elmarasztaló ítéletet hirdettek felette. Azonban 1706. július 10-én, Szatmáron kelt egy csupán B. M. és A. S. betűkkel aláírt, Diószegi Mihály debreceni bírónak és a városi tanácsnak címzett levél, amelyben annak írója töredelmesen bevallotta, hogy a paszkvillusnak valójában ő volt szerzője. Többek közt ez áll a levélben:⁶

Annakokáért, az élő Isten előtt, aki lát mindeneket, aki vizsgál minden embereket, híveket, gondolatokat és a szent angyalok előtt, akik vigyáznak minden szentekre: én vallást teszek, józan, tiszta lelkiismerettel, hogy annak az pasquilusnak én, nem Gyöngyösi Pál, vagyok az auctora; az is, mely írás Kócsi uram kezénél vagyon, egy része magam írása, némely része pedig fiam írása és nem Gyöngyösi Pálé. Fiamtól küldtem Debrecenbe, ki tulajdon kezével tette le a sárkányos ajtónál, szintén olykor, mikor arra ment egy b. academicus, kit fiam nem ismért, az felvette-e, látta-e? nem tudja.

Bod Péter, miként Hermányi Dienes József, fontosnak tartotta megemlíteni, hogy Gyöngyösi Angliában presbiteri címet szerzett. Gyöngyösi ott valóban komoly kapcsolatokat épített ki tudós oxfordi teológusokkal, akikkel levelezett

6 PAIKOS Endre, „Néhány adat Gyöngyösi Pál, ev. ref. lelkész élettörténetéhez: 1668–1743”, *Sárospataki Lapok* 5 (1886): 136–137.

is.⁷ Ezek egyikének, John Mill professzornak írt levelében arról is beszámolt, hogy 1699. november 22-én Londonban pappá szentelte az ottani püspök. Ezt az ordinációt azonban a magyarországi reformátusok nem nagyon akarták elfogadni. Gyöngyösi az antitrináriusok ellen hadakozva, Dialithus Christophilus Ungarus álnéven, 1699-ben könyvet adott ki Oxfordban.⁸ Idehaza azzal is ellenérzést váltott ki sokakban, hogy parókát hordott. A kassai tanács 1724-ben latin nyelvű személyleírást adott Gyöngyösi Pálról, amelyet Révész Kálmán csupán magyar fordításban közölt:⁹

Középtermetű, sem kövér, sem sovány férfi, sárgás-fekete arcszínnel, kurta hajjal, rövid homlokkal, közép nagyságú vékony orral; máskülönben teltarcú; bajusza és szemöldöke fekete; jobb arca, szempillájával együtt rángatózik. Eddig fekete posztó tógában és jó mentében járt, mely a helvét prédikátorok szokása szerint, rókatorokkal prémezett. Lengyelország határán azonban levétvén eddigi ruháját, zöld dolmányt öltött fel; mindig hordott parókáján pedig, papi sapkáján kívül, hamuszínű posztóból készült, alul háromszorosan vágott süveget viselt.

Gyöngyösi Pál *Altare Pacis* című, békességre intő vitairata¹⁰ valóban a jezsuita történettudós, Timon Sámuel (1675–1736) protestánsellenes könyvére, az *Opusculum theologicumra*¹¹ reflektált. Bod Péter a lábjegyzetben pontosan megadta Horatius azon versének lelőhelyét, amely sejtése szerint előképül szolgálhatott a kassai gúnyvershez: „(a) Libr. I. Sat. VIII.” A vallási tekintetben szkeptikus, epikureista Horatius prosopopoeiát alkalmazó, azaz a Priapus-szobrot beszélgető szatírájából a vonatkozó részt latinul és Horváth István Károly műfordításában idézzük (*Saturae*, I. 8, 1–7):¹²

- 7 GÖMÖRI György, „Gyöngyösi Árva Pál levelezése oxfordi tudósokkal” [a leveleket latinból fordította [SZENTMÁRTONI] SZABÓ Géza], in *Tudóslevelek: Művelődésünk külföldi kapcsolataihoz 1577–1797*, szerk. HERNER János, Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 23, 115–134 (Szeged: 1989).
- 8 [GYÖNGYÖSI PÁL], *Χρησµωδία parabolico prophetica de infausto Fausti Socini asseclarum exitu illustrata* per Christophilum Dialithum Ungarum (Oxonii: 1699).
- 9 RÉVÉSZ Kálmán, „Gyöngyösi Pál. 1668–1743”, in *Magyar protestáns egyháztörténeti monographiák, I. kötet* (Budapest: 1898), 61–94.
- 10 GYÖNGYÖSI PÁL, *Altare pacis, pro votis irenicis erectum; Arae Pilati Galilaeorum Luc. XIII. I. substituendum, super tumulum Opusculi theologici in quo queritur: an possit Princeps [...]* (Basileae: 1722). A címben megjelölt evangéliumi textus (Lukács, XIII. 1) Pilátus galileai végezéséről szól.
- 11 TIMON Sámuel, *Opusculum theologicum, in quo quaeritur, an et qualiter possit Princeps Catholicus in ditone sua retinere haereticos, vel contra poenes eos aut exilio ad Fidem Catholicam amplectendam cogere?* (Tyrnaviae: 1721).
- 12 Quintus HORATIUS FLACCUS *Összes versei – Opera omnia* (Budapest: Corvina Kiadó, 1961), 406–407.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber, incertus, scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse deum. Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido: nam fures dextra coercet
Obscaenoque ruber porrectus ab inguine palus,
Ast importunas volucres in vertice harundo
Terret fixa vetatque novis considerare hortis.

Rég fügefának voltam törzse, silány faanyag. S hogy
Hányta-vetette az ács, mi legyek: kis padka? Priapus?
Jobbnak vélte emezt. Isten vagyok, íme, azóta,
Szörnyű réme madárnak, tolvajnak; s a vörös rúd,
Mely buja ágyékomból fölmeredez, meg a jobbom,
Elveri ezt, a fejembe tüzött nádszál meg a káros
Szárnyas-fajt riogatja, az új kertben le ne szálljon.

A gúnyvers valóban erre a Horatius-szatírára hajaz, azaz annak parodiája.¹³
A Révész Kálmán és mások kiadásai nyomán rekonstruálható szöveg a következő:

Mausoleum idoli Cassoviensis

Régen nagy kő valék, kősziklás, semmirekellő,
Rám találta Tamás, nézé, volnék mi leendő:
Kőszék-é, kit nyomnak a seggek, vagy pedig oly kép,
Mely léssen istenné, tiszteltetik imádásokkal?
Ragadá csákányát, kifaraga, képpé csinála;
Harmadik octobrist ezerhétszázhuszonháromban
Mikoron írának, megszentele Kozma pamaccsal,
Már isten vagyok én, légyen nagy hála Tamásnak!

Ezen capitularis verseket a kassai Mária kőképének emlékezetire írta Ézsaiás próféta a harmadik égben cap. 44. a. v. 6–17. Jerem. cap. 2. v. 27. et cap. 3. v. 9.

A megjelölt bibliai helyeken a bálványimádás bűnéről esik szó. A versben említett személyek: Tornyosy Tamás (1677–1732) építőmester, aki 1707-től haláláig a kassai kőműves céh mestere, Kozma Péter pedig egri kanonok volt. A szobor mintájáról Gottfried Pfantz augsburgi rézmetsző 300 darab nyomatot készített.¹⁴

13 A parodiákról lásd: TARNAI Andor, „A parodia a XVI–XVIII. századi Magyarországon”, in *Irodalomtörténeti Közlemények* 94 (1990): 444–469.

14 WICK Béla, *A kassai Immaculata-szobor története* (Košice–Kassa: 1928), 17–19.

Gyöngyösi Pál nagy szerencséjére katolikus ellenfelei nem jöttek rá a gúnyvers valódi mintájára, ők Juvenalis valamelyik szatírájára gyanakodtak, ám okkal nem lelték meg mintáját a római író műveiben.¹⁵ A témában megjelent legfrissebb tanulmányok is ezen a tévúton jártak, s így nem is juthattak eredményre.¹⁶ Itt említem meg, hogy Harsányi István (1874–1928) teológiai tanár tette közzé a gúnyvers Szombathy János (1749–1823) sárospataki professzor által talált, majd általa egy könyvbe beragasztott másolatának szövegét.¹⁷ Ebben, a vers végén, ez a szövegváltozat olvasható: „Ezen capituláris verseket írta a kassai Mária képnek emlékezetire egy elbujdosott magyar.” Ez a mondat talán igazolja Révész Kálmán (1860–1931) egyháztörténész kutatási eredményeit. Ő ugyanis azt derítette ki, hogy valójában egy Kassán átutazó, Amsterdamba készülő erdélyi peregrinus, Gyalai András szerezte a gúnyverset. Ennek Gyöngyösinél maradt kéziratát egy később nála vendégeskedő, Túrkevi nevű tanító másolta le, majd ragasztotta fel a szobor talapzatára.¹⁸ Révész Kálmán, Harsányi István és később Trencsényi-Waldapfel Imre is, Bod Péterre utalva, jelezte, hogy Horatius szatírája volt a gúnyvers mintája.¹⁹

A nagyméretű ágaskodó fallosszal (ithyphallus) ábrázolt Priapus szobrát hajdan a római veteményes és gyümölcsös kertekben állították fel. Hármaskörű funkciója volt: termékenységet varázsolt, őrséget állt és egyúttal madárijesztőül is szolgált. A *Priapeia* című, ókori versgyűjtemény, amelyet egykor tévesen Vergilius szerzeményének tartottak, 85 trágár költeményt tartalmaz erről az ocsmány tréfálkozásra különösen alkalmas, pogány istenségről.²⁰ Horatius említett

15 *Pasquillus Pauli Gyöngyösi praedicanis Calviniani affixus ad statuam B. M. Virginis, Cassoviae, 29. Januarii 1724.* Budapesti Egyetemi Könyvtár, Collectio Kaprinayana, B, Tomus XLIII. nr. 31. pag. 90. – Timon Sámuel jegyzete tévesen jelöli meg a gúnyvers irodalmi mintáját: „Affixus hic non famosus, sed haereticus libellus 29. Januarii 1724 ad Statuam Beatissimae Virginis vesperi Cassoviae. Auctor ejus Paulus Gyöngyösi praedicans Cassoviensis Calvinianus, ultra annum in carcere tentus, ab senatu Cassoviensi mortis adjudicatus, mitigata sententia Viennae, eductus ad fines regni per Bartpham, et extrusus in exilium – anno sequenti 1725. Primi versus accepti **ex Juvenalis satyra** quadam in principio. Thomas fuit architectus coementarius Cassoviensis civis, et senator; Petrus vero Kozma parochus Cassoviensis, a quo haec statua anno 1723, tertia octobris benedicta est.”

16 TASI Réka, „Lelki Szem-gyógyító: Hitvita Kassán a 18. század elején” (Elhangzott: A „vértelen” ellenreformáció, tudományos tanácskozás, Sárospataki Református Teológiai Akadémia, Sárospatak, 2019. február 7–8.), http://real.mtak.hu/101141/1/szerdahelyi_spatak_ea_vegso.pdf (hozzáférés: 2019.9.20.).

17 HARSÁNYI István, „Adalékok a magyar időmértékes verselés történetéhez”, *Egyetemes Philologiai Közöny* 41 (1917): 593.

18 RÉVÉSZ, „Gyöngyösi Pál...”, 74–75.

19 *Horatius noster / Magyar Horatius*, KERÉNYI Károly bevezetésével, összeáll. TRENCSENYI-WALDAPFEL Imre, harmadik kiadás (Budapest: Officina Kiadó, 1943), 183–184.

20 *Priapusi versek. Római erotikus költemények / Priapea. Erotica Romana*, ford. FEHÉR Bence, Kirké kétnyelvű klasszikusok 1 (Budapest: Kirké Kiadó, 2000).

szatírjának ötletét e verssorozat X. darabjából vehette.²¹ Az ebben megszólaló Priapus kioktatja a rajta nevetgélő együgyű leányt, elmondván, hogy ő nem a nagyhírű görög művészek alkotása, hanem durva fából faragta ki egy falusi gazda, aki így szólt hozzá: „Tu Priapus esto”, azaz: Neked Priapusnak kell lenned! A leány mégis bámul rá és ismét nevetgél; nyilvánvalóan frivol dolognak látszik számára a szobor ágyékán meredező dorong. Nos, a Szűz Mária kassai szobrára írt gúnyvers súlyosabb megítélés alá eshetett volna, ha fény derült volna arra, hogy milyen irodalmi előzmények rejtőzködnek a soraiban.

A XVI. században született az első olyan törvény, amely szigorúan büntetendő cselekményt lát a szitkok egy meghatározott körében. Werbőczy *Tripartituma* szerint a szitkozódásért még csupán nyelvváltságot (*emenda linguae*) kellett fizetni.²² Az 1563-ban, a pozsonyi országgyűlésen hozott törvények 42. cikkelye kimondja, hogy akik a teremtő Istent, a keresztséget és a lelket, és egyéb hasonlókat káromolják, azokat első ízben megvesszőzzék, másodízben megbotozzák, harmadjára pedig a gyilkosokra és más gonosztévőkre megszabott büntetéssel sújtsák.²³ Ettől kezdve a megyei és a városi statútumokba is befoglalták a káromkodás elleni szankciókat.²⁴ II. Rákóczi Ferenc a szabadságharc idején fellépett a katonák közt elburjázott káromkodások ellen. Az 1705. augusztus 29-én Nyitrán kiadott káromkodási tilalmában ő is az 1563-as törvényt vette alapul.²⁵ Nem meglepő tehát, hogy Gyöngyösi Pált is ennek a törvénynek az alapján akarták halálra ítélni. Az uralkodóhoz felterjesztett vádirat, és III. Károly végzése a száműzetésre változtatott ítéletről fennmaradt az Országos Levéltárban, amint erről H. Németh István internetes közleményében hírt adott.²⁶

Spangár András magyar krónikájában megemlítette, hogy Gyöngyösi Pál „rút és fertelmes írását peniglen, és mosdatlan találmányát a nagyságos úr és

21 HORATIUS, *Szatírák / Horatii Saturae*, kiad. BORZSÁK István, *Auctores Latini 16* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1972), 127–128.

22 [SZENTMÁRTONI] SZABÓ Géza, „Balassi Bálint nyelvváltsága”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 93 (1989): 562–565.

23 *Corpus iuris Hungarici – Magyar törvénytár, 1526–1608. évi törvénycikkek*, kiad. KOLOSVÁRI Sándor és ÓVÁRI Kelemen (Budapest: 1899), 506–507.

24 *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. (Corpus statutorum Hungariae municipalium)*, kiad. KOLOSVÁRI Sándor és ÓVÁRI Kelemen (Budapest: 1892). A megyei és városi statútumok.

25 SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, „Szigony és golyóbis, avagy káromkodás a kuruc korban”, in *Kuruc(kodó) irodalom: Tanulmányok a kuruc kor irodalmáról és az irodalom kurucairól*, előszó R. VÁRKONYI Ágnes, szerk. MERCS István, *Modus Hodiernus* 6, 197–215 (Nyíregyháza: Móricz Zsigmond Társaság, 2013).

26 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar kancelláriai levéltár, a Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, *Originales referadae (A 1), 1724/41.* – H. NÉMETH István, *Kolosszus a hívek felett: A kassai Immaculata-szobor fogadtatása*, http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/kolosszus_a_hivek_felett_a_kassai_immaculata_szobor_fogadtatasa (hozzáférés: 2019.10.24.).

püspök Máriássi Sándor más jeles írással megszégyeníti”. Márkusfalvi Máriássy Sándor (1689–1755) protestáns családba született, de katolizált, majd a jezsuiták iskolájában tanult, Rómában szerzett teológiai doktorátust, 1716-tól lett egri kanonok és egyúttal kassai plébános. Arcképe is fennmaradt.²⁷ Latin nyelvű vitairata valóban elkészült, ám a szakirodalomban mindeddig nem vettek róla tudomást. A *Microscopium pseudo-Isaiae, e tertio coelo infausto casu lapsum & obsoletis quibusdam oculariis conflatum* (Ál-Ézsaiásnak a harmadik égből szerencsétlenül lehullott, és rozoga okulárokból összetákolt mikroszkópja) című könyvecske 1724-ben, Nagyszombatban, az egyetem nyomdájából került ki.²⁸ Máriássy a kassai gúnyvershez fűzött, harmadik égbeli Ézsaiás-utalást minősíti át ál-Ézsaiássá. A címlapon nagyítócsövet és okulárt ábrázoló kép van a következő magyarázó feliratokkal: Apponas et habes ingentem ex musca elephantem. – Deponas quid habes nil nisi musca volat. Azaz: Eléteszed, és a szúnyogból nagy elefántot kapsz. – Leteszed, nem kapsz semmit, csak elszáll a szúnyog.

A könyvecske címlapjának alján, a dátummal együtt, ez olvasható: „Dominis acatholicis in Hungaria pro rubro ovo Paschalis oblatum, anno Domini M.DCC.XXIV.” Azaz a nem katolikusok számára Magyarországon húsvéti piros tojás gyanánt felajánlatott, az Úr 1724. esztendejében. Ez a mondat bizonyára a lutheránusból katolikusnak áttért Dobner Ábrahám Egyed (1693–?) *Oedinburgerisches rothes Ay* című gúnyiratára utal,²⁹ amelynek magyar fordítása is készült *Sopronyi piros tyúkmony* címmel.³⁰ A reformáció 200. jubileumán, a soproni lutheránusok ünnepségére ennek a Dobner Ábrahám Egyednek az apja, Dobner Ferdinánd (1659–1730) a város polgármestere szerezte a „Wie alt ist Luthers Lehr? Vielleicht 200. Jahr?” (Mennyi idős Luther tanítása? Talán 200

27 Márkus- és Batizfalvi Máriássy III. Sándor, in Tüskés Anna és Máriássy Péter, *A Máriássy család ősgalériája* (Dunaszerdahely – Pozsony: Kalligram Polgári Társulás – Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft, 2019), 68.

28 MÁRIÁSSY Sándor, *Microscopium pseudo-Isaiae, e tertio coelo infausto casu lapsum, & obsoletis quibusdam oculariis conflatum*. Sed a quodam Romano-Catholico sacerdote una cum oculariis excussum, & confractum; ne posthac rudioribus, imo etiam semidoctis ex musca faciat elephantem. A reverendissimo domino Alexandro Mariassi de Markus Falva (Tyranviae: 1724).

29 DOBNER Ábrahám Aegydius, *Oedinburgerisches rothes Ay, in welchem die wahre Freud und Hoffnung der Uralt-Catholischen Christen eingeschlossen, das ist: Catholische Anmerkungen über das Lutherische Lied, so von denen Uncatholischen an ihrem sogenannten Jubel-Fest, anno 1717, den 31. Oct. zu Oedenburg feyerlich in ihrem Oratorio gesungen [...]* 1718 (Wien: 1719).

30 DOBNER Abraham Aegydius, *Sopronyi piros tyúkmony, melyben a római apostoli pápisták igaz öröme és reménsége bérekesztettek. Azaz: Fejtegető valóságok, melyek 1718-ban nemes Soprony városa catholicus pápista rendeitől német nyelven világosságra adattak Bécsben; nemzetünk kedvéért pedig 1719-ben magyarrá fordítottak, és tisztelendő Francz Mátyás [...] költségével kinyomtatott* (Kassa: 1719).

éves?) kezdetű éneket.³¹ Erről a strófánként kigúnyolt énekről Spangár András is megemlékezett krónikájában:³² „1717. A sopronyi Lutheránusok ugyan Sopronyban nagy örömmel bizonyos jubilaeum-éneket énekelnek, de megtorolja őket egy *Piros tyúkmony* nevű rendes könyv mind német mind magyar nyelven szólván, és ugyanazon éneket részenként, és punctomonként megvizsgálván.”

Bod Péter pedig így értékelte ezt a könyvet:³³ „Sopronyi piros tyúkmony; melybe a római pápisták öröme bérekesztetnek. Nyomatt. Kassán 1719. 8. r. Valami jubileusra írott magyar versek ellen tojták ezt a piros tojást, hihető, a nagy erőltetésben veresedett meg.”

Máriássy könyvének tíz, *Excussum et confractum* című részében igyekezett cáfolni a protestánsok által bálványimádásnak tartott katolikus dogmákat. Ezek elmondását követően, az autográf kézirat alapján, közölte a magyar gúnyvers pontos latin fordítását:

MAUSOLEUM IDOLI CASSOVIENSIS

Olim eram ingens lapis Saxosus, nullius usus. Incidit in me Thomas considerans: quid ex me fieri possit? sedesne lapidea, quam premunt podices? aut vero talis imago, quae erit pro Deo? coletur adorationibus. Arripuit clavam suam, exsculpsit, in imaginem efformavit, tertia Octobris millesimo septingentesimo vigesimo tertio, consecravit Kozma, infecit. Jam Deus sum ego. Sint magnae gratiae Thomae.

Hos capitulares versus in memoriam Lapidae imaginis Cassoviensis Mariae scripsit Isaias Propheta in tertio coelo cap. 44.6.-17. Jerem: cap. 2. 27. cap. 3. 9.

Máriássy Sándor a megadott bibliai helyek szövegét is mellékelte a Vulgatából. Ezt követően, szándéka szerint, az eredeti magyar kéziratból hűségesen, a helyesírást és a sortördelést megőrizve tette közzé a gúnyvers magyar szövegét. Csak az utolsó előtti sor végén ejtett zavaró olvasati hibát, félreolvasván a 'pamaccsal' szót. A vers betűhív átírata a következő:

Mausoleum Idoli Cassaiensis

Régen nagy kö valék kösziklás, semire kellő
Ram találá Thamás, néző volnék mi léjendő.

31 Georg Conrad PREGITZER, *Das mit heiligen Betrachtungen bekrönte 1718. Jahr, oder Gottgeheiligte Poesie* (Tübingen: [1719]), 25–26.

32 SPANGÁR, *A magyar krónikának...*, 167.

33 BOD, *Magyar Athenas*, 199.

Kő széké, kit nyomnak à fegek, vagy pedig olly kép,
Mely lészen Istenné, tiztetetik imádásokkal.
Ragadá Csákányát, ki faraga, képpé cfinala
Harmadik Octobris ezer hét fzfz huszonháromban,
Mikoron irnának, megszentelé Kozma pamacsülta.
Már Isten vagyok én, legyen nagy Hála Thamásnak!

Ezen Capitularis verfeket à Cassai Maria kö képnek emlekezetire irta Ifaiás
Propheta à harmadik égben cap. 44. 6. - 17. Jerem: cap. 2. 27. 3. 9.

Máriássy Sándor ebben a könyvében egyetlen szót sem ejtett arról, hogy kit vádoltak a mellékelt gúnyvers szerzőségével, csupán a botrányos eseményt beszélt el. Az ő könyve volt az egyetlen olyan XVIII. századbéli nyomtatott kiadvány, ahol ez a vers teljes egészében megjelent. Érhetetlen tehát, hogy ezt a forrásközlést a későbbiekben senki sem használta fel. Gyöngyösi Pál meghurcoltatásának híre sokakhoz eljutott, ám maga a kárhozottatott kassai paszkvillus szövege ismeretlen maradt kortársak számára. Csupán két korabeli magánkéziratról tudunk: ezek egyike egy Marosvásárhelyt őrzött memoriále, amelybe a második tulajdonos, Kapocsi Mihály jegyezte be a verset.³⁴ Ebben a kéziratban, amely meg is nevezi a kassai prédikátort, a vers szövege előtt ez olvasható: „Clar[issimus] Gyöngyösi V[erbi] D[ei] M[inister] in Ecc[lesi]a R[eforma]ta Cassoviensi S[acro] S[anctae] Th[eologiae] Doctor incaptivatus, pro his versiculis.” Azaz: A nagyhírű Gyöngyösi, Isten igéjének szolgája a kassai református eklézsiában, a szentséges teológia doktora, elfogattatott eme versecskéért. A cím nélküli, de az eddigiekétől csekély módon eltérő gúnyvers szövege után, a lap szakadt alján pedig ez áll: „[Eze]n kapituláris verseket a kassai piacon felemeltetett [...]ü kö képnek emlekezetire irá Esaiás az[harm]adik égben. Esa 44. 9 [Jerem] 27.” Ismeretlen személyé volt a másik, a fentiekben már említett, Szombathy János által talált, Sárospatakon lévő kézirat.³⁵

A XIX. század végi levéltári kutatásokat megelőzően csupán a jezsuita tudós, Kaprinai István (1714–1785) hatalmas forrásgyűjteményében volt hozzáférhető a nevezetes paszkvillus, amely ott két helyütt is szerepel.³⁶ A Budapesti Egye-

34 *Dezső Mihály memoriáléja* (1729–1761) Marosvásárhely, Bolyai Könyvtár, 381. Mf: MTAK A 195/V. A vers a 2. lapon: „Régen nagy kő valék, kőszikla semmire kellő...” Lásd: *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája* (1542–1840), összeáll. STOLL Béla (Budapest: Balassi Kiadó, 2002), 118.

35 Ez a kézirat Gyöngyösi Pál *Tuba sanctuarii* (Francofurti cis Viadrum, 1736) című könyve sárospataki példányának hátsó táblája elé helyezett papírlapon található.

36 Budapesti Egyetemi Könyvtár: *Collectio Kaprinayana*, A, Tomus XLIII, nr. 19. pag 71. [recte 51–52], illetve *Collectio Kaprinayana*, B, Tomus XLIII. nr. 31. pag. 90. Az A-jelű sorozat kötetében lévő másolat szövegét idézte Knapp Éva az előbbieken már említett közleményében.

temi Könyvtárban őrzött kéziratos másolat egyikének első felhasználója Beke Ince Kristóf (1785–1862) a veszprémi katolikus árvaházi mesterképző tanára volt, aki Békeházi Ince álnéven írt, a kor művelődési és vallási kérdéseit felekezeti elfogultsággal fejtegető, 1838-ban megjelent könyvének egyik lábjegyzetében, ezen mondatok kíséretében idézte az gúnyverset:³⁷

Hogy mi katolikusok a szenteket és képeket imádjuk; hogy Máriát, a Krisztus anyját, Istennének vagy Istennőnek tartjuk s a t.; szinte a jelen korig gúnyolnak bennünket protestáns hontársaink. Íme, egy példa az előbbi századból – a jelen korból másutt –:

Mausoleum idoli (!?) Cassoviensis.

Régen nagy kővalék, kősziklás, semmire kellő,
Rám találta Tamás, nézi, volnék mi léendő,
Kő szék-e, kit nyomnak seggel, vagy pedig olly kép,
Melly lészen Istenné, tiszteltetik imádással?
Ragadá csákánnyát, kifaragá, képpé csinálá;
Harmadik octobris ezerhétszáz huszon háromban
Mikoron irnának, megszentele Kozma pamacs csal,
Már Isten vagyok én, légyen nagy hála Tamásnak.

Ezen Capitularis verseket a' Kassai Marikó' képének emlékezetére írta Esaiás Propheta harmadik égben cap. 44. a. v. 6–17. Jerem. c. 2. v. 27. et c. 3. v. 9. Kaprinainál Callectan. Msc. B. Tom. XLIII. az az: Pasquillus Pauli Gyöngyösi Praedicantis Calviniani affixus ad statuam B. M. Virginis Cassoviae, 29. Januarii 1724.

Timon Samuel azt jegyezte föl, hogy ezen tettéért Gyöngyösit a Kassai Senatus halálra ítélte; de Bécsben megkegyelmeztek életének. Tamás kassai kömives, és Senator volt; Kozma pedig ugyan kasán Plebános, a' ki october 1723-kán a' boldogságos szűz' képet fölszentelte kaprinainál em. h.

E' képen szelidültek hozzánk t. i. protestáns atyánkfiai, és tanulták meg vallásunkat, 's az ahoz tartozó tárgyakat becsülni harmadfél század mulva!

A XVIII. század második felében Gyöngyösi Pál orvos fiának hírneve túlszárnyalta az apját. Wespriemi István (1723–1799) magyar orvosokat bemutató, latin nyelvű biográfiájában, az 1707-ben született ifjabb Pálról szóló rész elején,

37 BÉKEHÁZI Ince [BEKE Ince Kristóf], *A korszellem Békeházi Incze által fejtegetve: Második kiadása ezen című munkának: Igaz-e, hogy mindenben hátravagyunk?* (Pest: 1838), 322–323.

csupán röviden utalt arra, hogy annak apja, Pettyéni Gyöngyössi Pál, 1724-ben „fatorum iniquitate patrio expelleretur solo”, azaz a sors méltánytalansága folytán üldöztetett el hazája földjéről, majd került az Odera menti Frankfurtra, az ottani egyetemre.³⁸

Gyöngyössi Pál testvérének, Gyöngyössi István érmelléki református esperesnek az unokája volt Gyöngyössi János (1741–1818), a leoninus-faragó költőként ismert, újtordai református lelkész, aki kéziratos önéletírásának elején felmenői történetét is elbeszélte. 1938-ban Ross Károly csupán az önéletírás tartalmát ismertette.³⁹ A főképpen az elején sérült kéziratnak a Gyöngyössi családra vonatkozó sorait először Magyary-Kossa Gyula (1865–1944) idézte, előbb 1938-ban, az *Orvosi Hetilap*ban,⁴⁰ majd *Magyar orvosi emlékek* című könyvében, az ifjabb Gyöngyössi Pálról szóló cikkben, illetve fejezetben.⁴¹ Pataki Jenő (1857–1944) erdélyi orvos-történet-kutató 1937 nyarán küldte el neki az akkor Révész Imre (1889–1967) egyháztörténész birtokában lévő kéziratból kimásolt, töredékes szöveget. Ugyancsak ő jegyezte ki és küldte el barátjának Hermányi Dienes József akkor még kiadatlan kéziratából a Gyöngyössi Pálról és annak orvos fiáról szóló részletet is.⁴²

Gyöngyössi János önéletírásában, a kézirat vízfoltos és szakadt papírosa miatt, a Gyöngyössi Pál sorsáról megemlékező mondatokat csak jelentős szóhiányokkal lehetséges kibetűzni. Az önéletírás szerzője úgy tudta, hogy családjának ősei csehek voltak, akik vélhetőleg még a huszita mozgalmak idején, az üldöztetés elől menekültek Magyarországra.⁴³ Ezek leszármazottai III. Ferdinánd uralkodása idején, azaz 1637–1657 között, nemesi címeradományban részesültek. Az önéletírás teljes szövegét először 2007-ben, Keszeg Anna tette közzé,⁴⁴ ennek alábbi részletét, a kézirat fotójával egybevetve, javítva idézzük:⁴⁵

38 WESZPRÉMI István, *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia, Centuria Prima* (Lipsiae: 1774), 60.

39 Ross Károly, „Gyöngyössi János önéletírása”, *Erdélyi Múzeum* 43, új folyam 9 (1938): 281–290, 282.

40 MAGYARY-KOSSA Gyula, „Adatok Gyöngyössi Pál életéhez”, *Orvosi Hetilap* 82, 34. sz., augusztus 20. (1938): 839–841.

41 MAGYARY-KOSSA Gyula, *Magyar orvosi emlékek: Értekezések a magyar orvostörténelem köréből, IV. kötet (Adattár II. fele, 1700-tól 1800-ig és pótlás)* (Budapest: 1940), 20–21.

42 DÖRNYEI Sándor, „Magyary-Kossa Gyula és Pataki Jenő levelezése II”, *Orvostörténeti Közlemények* 54 202–205 (2008): 146–148.

43 A husziták három csoportosulásának egyikét árváknak (orphani) nevezték. Magyary-Kossa Gyula ismertette Révész Imre feltevését, amely szerint ez a magyarázata az Árva családnévnek Gyöngyössi Árva Pál esetében.

44 KESZEG Anna, „Gyöngyössi János: Önéletrajz, karrier, családtörténet”, in *Emberek, életpályák, élettörténetek*, szerk. JAKAB Albert Zsolt, KESZEG Anna és KESZEG Vilmos, 81–107 (Kolozsvár: BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, 2007), 102.

45 Mai lelőhelye: *Gyöngyössi János önéletírása*. Kézirat. Kolozsvár, Egyetemi Fokú Református Teológiai Intézet Könyvtára, Kolozsvár, Ms 166. (A kézirat fotójának elküldéséért Dr. Sipos Gábort illeti köszönet!)

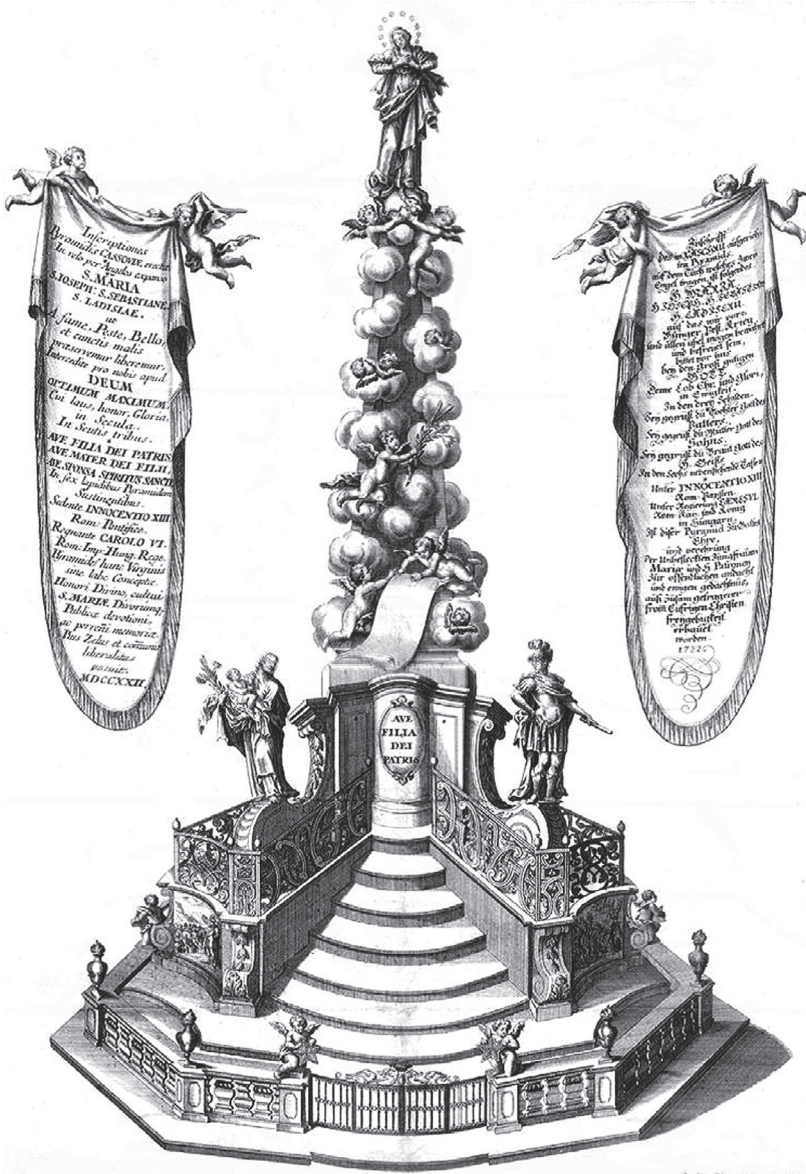
Az atyám volt fia néhai tiszt. Gyöngyössi István uramnak, a köbölkúti reform(ata) eklézsia l(elki) pásztorának és az Érmellyéki Tractus esperestjének, holott fekszik a cinteremben. Lévén az atyám testvére ugyanezen Gyöngyössi István uram fia, t. Gyöngyössi István uram, ki még most is él és oloszi pap, Margitán felyül. Ez az esperest, Gyöngyössi István uram, volt testvére annak (a Gyöngyö)ssi Pálnak, aki volt Kassán prédikátor, onnan siet az [...] valami reá fogott vétkéért, melyet tudnak majd' mindenek, [...] volna kiüzettetvén számkivetésben, a prussiai király, Fri(dericus) [...]mánya, Francof. ad Oderam profess(orrá) tette, ahol sokáik élt, ott meg [...] az atyám ágát, nem tudom, mint van. De végére mégyek [...]. Azt tudom az atyám írásából, melyet excerptált [...] Páltól, t(udni) i(lik) az eleink csehek voltak, meg[...] nagy familia ex occasione persecutionis Bohemicae jöttek Magyarországra. Ferdinándus III-ustól nemes armálist nyertek, melynek originálisa néhai Gyöngyössi Pál uram maradékinál elveszett, a pariaját pedig az atyámnak kívánságára említett Gyöngyössi Pál uram Krasz-nára leküldötte volt, megvan nálam, most is tartom. Úgy tartom azaz írást is, melyet excerptált az atyám de origine familiae nostrae, amint említém. Ennek a Gyöngyössi Pál úrnak volt két fia, egy katonáskodott sok helyeken s megholt; a más ama híres Pál, kinek hírével et de virtutibus et de vitiis summis teli van Hollandia; Petropolisba, Muszkaországba vitetvén szép hivatalra, úgy hallom, most megholt. Elég az, hogy neki sincs maradéka, nem is léssen.⁴⁶

Gyöngyösi Pálnak egy másik híres leszármazottja is volt. Egyik leánya, Abigail, Kármán András losonci református rektor feleségéeként az egyik nagyanyja lett ifjabb Kármán Józsefnek (1769–1795), a *Fanni hagyományai* című, nevezetes le-
vélregény írójának.⁴⁷

46 Több helyütt javítanom kellett a szövegközlés hibás magyar és latin olvasatait, részben Magyary-Kossa Gyula közleménye alapján. – Magyarázatok: *Oloszi* = Érolaszi; *Margita* = Margitta; *tractus* = egyházmegye; *esperest* = esperes; *cinterem* = a templom körüli temető-kert; *prussiai* = poroszországi; *excerptált* = kivonatolt, kijegyzett; *ex occasione persecutionis Bohemicae* = a cseh üldöztetés alkalmából; *originálisa* = eredetije; *pariaját* = másolatát; *de origine familiae nostrae* = családunk eredetéről; *de virtutibus et de vitiis summis* = erényeitől és legfőbb vétkeitől; *Petropolis* = Szentpétervár; *Muszkaország* = Oroszország.

47 RÉVÉSZ, „Gyöngyösi Pál...”, 84; SZILÁGYI Márton, „Kármán József ifj.” in *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon V.*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, 114–115 (Budapest: Balassi Kiadó, 2006).

KÉPEK

Inscriptiones pyramidis Cassoviae erectae
 A szobor mintájáról Gottfried Pfantz augsburgi rézmetsző 300 darab lapot készített.
 A Szűz Mária-szobor (Immaculata) Kassa főterén

Fig. 1

Statue der allerheiligsten Jungfrau Maria zu Kaschau.

Statue der allerheiligsten Jungfrau Maria zu Kaschau. – Gezeichnet v. Luc. Schulz. –
Torsch Lithogr.
Könyomat az 1840-es évekből

MICROSCOPIUM PSEUDO-ISAIAE,
E tertio caelo infausto casu lapsum, & obso-
letis quibusdam ocularijs conflatum.

S E D

*A quodam Romano-Catholico Sacerdote una
cum ocularijs excussum. Et conuersum; ne posthac radoribus,
inò etiam semiductis ex musca faciat elephantem.*

E T

**A REVERENDISSIMO DOMINO
ALEXANDRO MARIASSI
DE MARKUS FALVA,**

Abbate Beatiff. MARIÆ Virg. de Birs,
Cathedralis Ecclesiæ Agriensis Canonico,
S. cræ Sedis Apostolicæ Protonotario, Comitatûs
Marmarofensis Archi-Diacono, SS. Theologiæ
Doctore, Liberæ Regiæque Civitatis
Cassoviensis Plebano,

*Dominis Acatolicis in Hungaria pro rubro ovo Pabali
Obiitum, Annò Domini M. DCC. XXIV.*

TYRNAVIÆ Typis Academicis, per Fridericum Gall.

tibi, tuique similibus, ut liberis post-
hac oculis utamini opportunè subtrahat,
æqui bonique consule à me; donec Do-
minus Deus aliquem alium deligat, qui
hujusmodi audacissima scómata, validio-
ribus quatiat arctibus, téq; genuinum Dei,
Deiparæ, Sanctorum, sacrarúmque ima-
ginum & Reliquiarum cultum, nec non de-
bitam veris veri Dei Sacerdotibus venerationem edoceat. Vale & sapias.

Ne Lector desideret, alioquin jam late
sparsum infamem sarcasum statua B. V.
Cassoviensi affixum: Syngraphon ejus, ex
ipso Ungarico Autographo, hic latine ferè
ad verbum fideliter translatum habet:

MAUSOLEUM IDOLI CASSOVIENSIS

Olim eram ingens lapis Saxosus, nullius
ufus. Incidit in me Thomas considerans:
quid ex me fieri possit? fedésne lapidea,
quam premunt podices? aut verò talis
imago, quæ erit pro Deo? coletur adoratio-
nibus. Arripuit clavam suam, exculpfit, in
imaginem efformavit, tertii Octobris mille-
simò septingentesimò vigesimò tertio,
consecravit Kozma, infecit. Jam Deus
sum ego. Sint magnæ gratiæ Thomæ.

Hos capitulares versus in memoriam
Lapidæ imaginis Cassoviensis Mariæ scri-
psit

D 2

psit Isaías Propheta in tertio caelo cap.
44. 6. - 17. Jerem: cap. 2. 27. cap. 3. 9.

Hucusque sarcasmus, quò textus in-
dicati in nostra vulgata sic habent: Isaías
cap. 44. v. 6. *Hac dicit Dominus Rex Is-
raël, & Redemptor ejus Dominus exercituum
Ego primus, & ego novissimus, & abs-
que me non est DEUS, Versu 17. Reli-
quum autem ejus Deum fecit & sculpsit sibi!
curvatur ante illud, & adoratur illud, &
obsecrat dicens: libera me, quia Deus me-
us es tu Jeremiæ cap. 2. v. 27. Dicentes
ligno: Pater meus es tu; & lapidi: tu me
genuisti. cap. 3. v. 9. Et facilitate fornicatio-
nis suæ contaminavit terram, & mæchat
est cum lapide, & ligno.*

Ipsum autem Hungaricum Auto-
graphon, ut eò fidelius referam,
fervatis ejus etiam Orthographi-
cis, inò & ipsa linearum colloca-
tione, subjungo.

Mau-

**Mausoleum Idoli Caf-
faiensis.**

Régen nagy kö valék kösziklås semire
kellõ

Ram talála Thamás, nézõ volnék mi
léjendõ.

Kõ széké, kit nyomnak à fegek, vagy
pedig olly kép,

Mely lézen Istenné, tizteltek imá-
dásokkal.

Ragadá Csákányát, ki faraga, képpé
csinala

Harmadik Octobris ezer hét százát hus-
zonháromban

Mikoron irnának, megszentelé Koz-
ma pamacsúta.

Már Isten vagyok én, legyen nagy Há-
la Thamásnak.

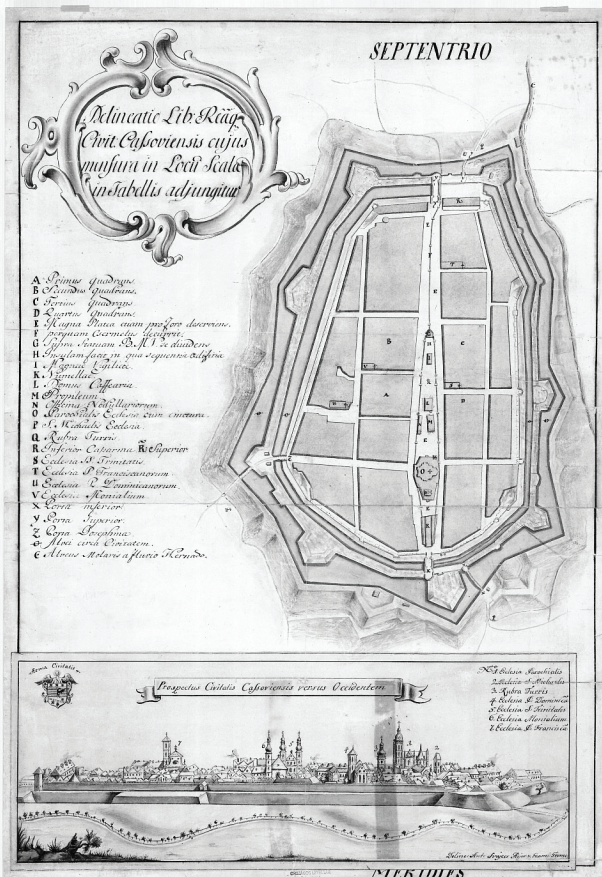
*Ezen Capitularis versüket à Cassiæ
Mariæ kö képnék emlékezetre írta
Isaías Propheta à harmadik égben
cap. 44. 6. - 17. Jerem: cap. 2. 27.
3. 9.*

A. M. D. G. B. V. & O. S. S. H.

Máriássy Sándor (Márkusfalva, 1689 – Szepeshely, 1755) egri kanonok vitairata:
Microscopium Pseudo-Isaiae,... Tyrnaviæ, 1724.

Márkusfalvi Máriássy Sándor

Svajcer Antal, az 1786-ban polgárjogot nyert geometra rajza Kassáról. G-betűvel jelölve a Mária-szobor

obviam habitis Societatis IESU Religiosis? Unde Nobis sic Judaus? Sibi dici audivisset, odio et rancore correptus dum aliter quidam Calvinianus Ludiimagister Turkeri nuncupatus quem de ortho. et Cassoviensi Subsistentia pariter ignoreret, pro Descriptione antelati Scripti ad Epum venisset, Eidem Ludiimagistro prærepetitos duos Mercantiles Extractus Sirmenianos eo fine, quatenus ipsam post præviè factas Inscriptiones, etiam Pasquillum, per dictum Andream Gyalay concinnatum, superinscribere possit, consignaverit, quos taliter descriptos, an idem Ludiimagister toriesdicto Colosso appauperit, ignoreret, asseverando in reliquis, Logma esse Iudæi Religionis, universas Imagines, adeoque et Statuam seu Colassum antelatum pro Idolis reputare.

Cuiusmodi qualificativa Responsione percepta Procurator Fiscalis, qui ratione ex præmissa Criminalem Actionem contra memoratum Prædicantem penes benignum Majestatis Vestre Sacratissima Delegatorium Mandatum, coram Magistratu Civitatis Cassoviensis instruerat, talismodi qualificatam Responsionem edoceri cupivit, ubi autem idem Prædicans modo præviò à se prolata edocere ac comprobare nequiverit, ad ulteriorem memorati Fiscalis Instantiam præfatus Magistratus Civilis hinc pariter sub B. annexam Sententiam, contra eundem tulit, submitendo nihilominus eandem Majestatis Vestre Sacratissima benignissima approbationi vel modificationi.

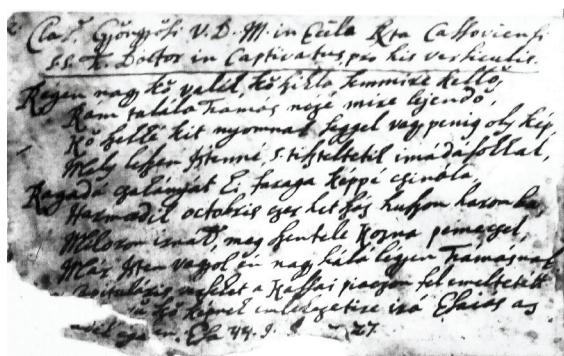
B.

4

Qua

Gyöngyösi Pál periratának egyik lapja

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar kancelláriai levéltár,
A Magyar Királyi Kancellária regisztrátúrája, Originales referadæ (A 1), 1724/41.

Dezső Mihály memoriáléja (1729–1761) Marosvásárhely Bolyai Könyvtár, 381. 2

Mansoleum Idoli Sasso-villae
 Regla nagy kö valer köpilla's
 Semmire helle'
 Ram talála Tamás neje volnel
 mire leendő
 Kö pille hit nyommal seggel
 vagy pedig oly hej
 Melly lefle János tisztevel
 imádsággal
 Ragada néhányat kifaraga
 heppie mi hiála
 Harmadik Octobris 1723 ban
 Mikor János vaggol én legyl háli
 Tamásnak
 Ezen Capitulatio Vlaschei irni
 a Kassai Maria keppel emle
 keretie, egy el bujdosott Magyarok
 Ez E. Sa. 44. 6. - 17. et J. 2. 27.
 et 3. 9.
 An. 16. 117/b

Gyöngyösi Pál *Tuba sanctuarii*
 (Francofurti cis Viadrum, 1736) című
 könyve sárospataki példányának
 hátsó táblája elé helyezett kéziratok
 (Analekta, 16.117/a–b).

Leírás az Analektában
 An. 16. 117/a
 Regla nagy kö valer, köpilla
 Semmire helle;
 Ram talála Tamás neje lennel
 mire leendő;
 Kö pille, ki nyommal seggel;
 vagy pedig oly hej
 Melly János lefle tisztevel
 imádsággal
 Harmadik Octobris ezer kétfüz h...
 ban háromban
 Mikor vnanak megfentek
 kozma pamatsval.
 Mikor János vaggol én legyl nagy
 hila Tamásnak.
 NB. Ezekért kellett T. Gyöngyösi
 Pál vnan b' exiliumot szenvedni.
 Jegyzés.

Szombathy János másolata a sorhiányos
 versről, és jegyzése; majd az általa talált, a
 könyvbe helyezett lap, rajta az ugyancsak
 hiányos verssel:

„NB. Ezekért kellett T. Gyöngyösi
 Pál uramnak exiliumot szenvedni.
 Jegyzés. A' túl megírt verseket találtam
 kézírásban Gyöngyösi Pálnak egy
 munkája után. Ugyanezen verseket egy
 kevésse különbözvén találtam másutt.
 De hogy ezen verseket Gyöngyösi Pál
 írta volna, éppen nem bizonyos; maga
 is holtig tagadta. Frankofurtumban
 laktában is, azhol ő megholt 1743-ban.
 Lásd Bod Péter Magyar Athenás p. 97.”

Priapus márvány szobra
a III. század elejéről

Johann Grüninger (1455–1533)
Priapus
Publius Virgilius Maro,
Opera cum quinque vulgatis
commentariis ... nuper
per Sebastianum Brant
superadditis, Argentorati
(Strassburg), Johann
Grüninger, 1502.